

Minerály z privátní mineralogické sbírky opata Josefa Hieronyma Zeidlera ve sbírce Národního muzea

Minerals from the private mineralogical collection of abbot Josef Hieronymus
Zeidler in the collection of the National Museum Prague

Martin Bohatý¹ & Dalibor Velebil^{2,*}

¹ Radnická 7, 602 00 Brno; rama.minerals@atlas.cz

² Národní muzeum, Mineralogicko-petrologické oddělení, Cirkusová 1740, 193 00 Praha 9;

dalibor.velebil@nm.cz

*corresponding author

Bohatý M. & Velebil D., 2024: Minerály z privátní mineralogické sbírky opata Josefa Hieronyma Zeidlera ve sbírce Národního muzea. – Journal of the National Museum (Prague), Natural History Series 193: 63–84.

Abstrakt: V roce 1872 získalo Museum království Českého (dnes Národní muzeum) soukromou sbírku minerálů opata kláštera v Praze na Strahově Josefa Hieronyma Zeidlera. Jako soukromá je sbírka označována proto, že v klášteře premonstrátů v Praze na Strahově byly dvě mineralogické sbírky – starší sbírka klášterní a soukromá sbírka Zeidlerova. Dnes je v mineralogické sbírce Národního muzea možné s jistotou identifikovat 1214 ukázek minerálů z Zeidlerovy sbírky a dalších 87 položek, které jsou velmi pravděpodobně od Zeidlera. Celkem 63 vzorků z Zeidlerovy sbírky je vystaveno ve stále mineralogické expozici. Ty patří mezi to nejlepší, co mineralogická sbírka Národního muzea uchovává.

Abstract: In 1872, the Museum of the Kingdom of Bohemia (today the National Museum) acquired the private mineral collection of Josef Hieronymus Zeidler, abbot of the monastery in Prague at Strahov. The collection is referred to as private because there were two mineralogical collections in the Premonstratensian monastery in Prague at Strahov – the older monastic collection and the private Zeidler collection. Today in the mineralogical collection of the National Museum, 1214 specimens of minerals from Zeidler's collection can be identified with certainty and another 87 items that are very likely from Zeidler. A total of 63 samples from Zeidler's collection are displayed in a permanent mineralogical exhibition. These are among the best that the mineralogical collection of the National Museum preserves.

Klíčová slova: Národní muzeum Praha, klášter premonstrátů v Praze na Strahově, zkameněliny, Josef Hieronymus Zeidler, minerály, mineralogie, Čechy, Česká republika

Keywords: National Museum Prague, Premonstratensian monastery in Prague at Strahov, fossils, Josef Hieronymus Zeidler, minerals, mineralogy, Bohemia, Czech Republic

Received: 24 July 2024 | Accepted: 13 September 2024 | Published on-line: 15 November 2024

Úvod

Josef Hieronymus Zeidler (*1790, †1870), český a rakouský římskokatolický duchovní a politik, byl opatem premonstrátského kláštera v Praze na Strahově, generálním opatem premonstrátského řádu a rektorem Karlo-Ferdinandovy univerzity. Zeidler byl také významným sběratelem zkamenělin a minerálů. Měl ale i další sběratelské zájmy, sbíral mince a byl předsedou Numismatického spolku v Praze. Jeho sbírky získalo po jeho smrti Museum království Českého (dnes Národní muzeum). Cílem tohoto článku je především popsat a zhodnotit mineralogickou část této významné akvizice, jak ji známe z písemných pramenů a jak ji můžeme vysledovat v současné mineralogické sbírce Národního muzea.

Stručná biografie

Josef Zeidler se narodil 5. 11. 1790 v Jihlavě, byl synem vězeňského dozorce. Po studii v Jihlavě vstoupil v roce 1809 do premonstrátského řádu a přijal řeholní jméno Hieronymus (Jeroným). Roku 1812 složil řeholní sliby a v roce 1813 byl vysvěcen na kněze. V letech 1815 až 1821 působil jako kaplan v Jihlavě. Od roku 1821 působil jako archivář kláštera v Praze na Strahově, téhož roku získal titul doktora teologie a zastával funkci sekretáře opata strahovského kláštera Benedikta Pfeiffera. Roku 1822 byl na teologické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity jmenován docentem dogmatiky a v roce 1824 zde získal i profesuru. O šest let později se stal děkanem teologické fakulty. Od roku 1834 byl opatem strahovského kláštera. V letech 1844, 1846 a 1855 až 1856 zastával funkci rektora Karlo-Ferdinandovy univerzity. Od roku 1859 byl představeným všech premonstrátských kongregací v tehdejší Rakouské monarchii (Rieger & Malý 1873).

V roce 1863 získal Řád železné koruny, s nímž bylo spojeno povýšení do šlechtického stavu (s titulem svobodný pán). Kromě pedagogického působení a řádového života byl Zeidler i politicky aktivní. V letech 1863 až 1869 byl poslancem Českého zemského sněmu za velkostatkářskou kurii. V letech 1863 a 1867 až 1870 byl zemským sněmem delegován do Říšské rady, tedy zákonodárního sboru Rakouského císařství, což způsobovalo nevoli pražského arcibiskupa kardinála Fridricha knížete Schwarzenberga (kláštery byly od 80. let 18. století podřízeny biskupům). V roce 1869 byl Zeidler zvolen generálním opatem premonstrátského řádu a v této funkci se v roce 1870 účastnil koncilu ve Vatikáně. „Na sněmu tomto přidal se Zeidler k opozici, kteráž podepsala protest proti prohlášení dogmatu o neomylnosti papežově, nedočkal se však výsledku sněmování, neb zemřel 1. 3. 1870 v Římě raně mrtvicí. Tělo jeho bylo balsamováno a převeženo jest do Prahy, kdež na hřbitově Košířském v hrobku uloženo jest“ (Rieger & Malý 1873). Na Malostranském (košířském) hřbitově byl pohřben do řádové hrobky premonstrátů, jež do současnosti zůstala na svém místě, a to i s Zeidlerovou deskou (Kalinová, Hnojil 2014). Podle svědectví současníků se opat Hieronymus Zeidler vyznačoval mírným přívětivým vystupováním, byl zásadový a v politice i na univerzitě zastával liberální postoje.

Obr. 1. Josef Hieronymus Zeidler, olejomalba, obrazárna Strahovského kláštera. Foto: D. Velebil.

Zeidler byl i aktivní přírodovědec a sběratel. Od roku 1836 byl členem Společnosti vlastenského Museum v Čechách (od 1848 Společnost českého Museum, od 1854 Společnost Museum království Českého): „Jeroným Josef Zeidler, opat král. kláštera premonstrátského na Strahově, vstoupil we třjdu činných audů, uwolivše se k ročnjm wyměřeným přj-

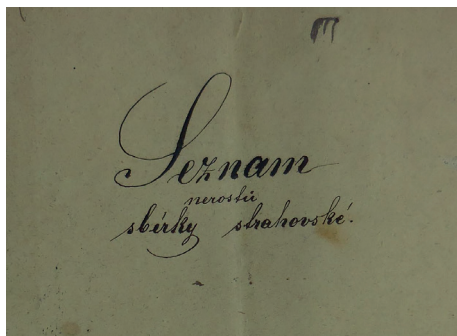
spěvkům 20 zl. stř.“ (Anonym 1836). Později byl i členem Výboru společnosti, kde setrval do své smrti (Anonym 1838, Tomek 1872). Dále byl členem Královské české společnosti nauk, prezidentem Pražského numismatického spolku, členem německého přírodovědného spolku Lotos a historické sekce Společnosti pro zvelebení orby, přírodovědu a vlastivědu v Brně. Dne 7. února 1865 se ve Vídni zúčastnil slavnostního zasedání Říšského geologického ústavu konaného u příležitosti sedmdesátých narozenin ředitele a zakladatele této instituce Wilhelma Haidingera (*1795, †1871), s nímž se Zeidler znal již od roku 1826, kdy Haidinger spolu s bankéřem Allanem a F. X. Zippem navštívil Strahovský klášter, kde si prohlédl tamní mineralogickou sbírku (Haidinger 1864). Dalším ze slavných osobností přírodovědy, kdo viděl Zeidlerovy sbírky byl Jan Svatopluk Presl (Presl 1837).

Ve 40. a 50. letech se Zeidler v Praze jednou týdně účastnil schůzek učenců a sběratelů, konaných střídavě u Zeidlera a velkopřumyslníka Jana Michaela Šáryho (*1824, †1881), jejichž dalšími účastníky byli Joachim Barrande (*1799, †1883), guberniální rada Ignác Hawle (*1785, †1870), plukovník Josef Tichý, doktor medicíny Josef Kraft, univerzitní profesor August Emanuel Reuss (*1811, †1873) a doktor medicíny Wilhelm Rudolf Weitenweber (*1804, †1870) (Wraný 1896). Jak je vidět, Zeidler byl člověk širokých zájmů, společensky zdatný, ale i ambiciózní a s duší sběratele.

Strahovská sbírka

Soustavné sbírky minerálů byly v Evropě, včetně českých zemí, zakládány od 18. století. Zpočátku byly tyto aktivity doménou šlechty a některých učenců a lékařů, v podstatě samouků v přírodních vědách. Většího rozkvětu se sbírání minerálů dočkalo s počátkem osvícenství ve druhé polovině 18. století, kdy se rozšířilo i mezi měšťany. V poslední čtvrtině 18. století vznikaly přírodovědné sbírky, včetně mineralogických, i v některých institucích, a to na pražské univerzitě, v Královské české společnosti nauk, ale také v premonstrátských kláštrech v Praze na Strahově a v Teplé a v cisterciáckém klášteře v Oseku u Duchcova. Za zakládáním přírodovědných sbírek v kláštrech nemusel být jenom zájem jejich představených o přírodní vědy, ale i pragmatická snaha otevřít se idejím osvícenství a předejít tak případnému zrušení kláštera, což byl osud, který v roce 1782 potkal řadu klášterů.

Počátky budování mineralogické sbírky v Královské kanonii premonstrátů na Strahově jsou spojeny se jménem opata Václava Josefa Mayera (*1734, †1800, opatem 1779–1800). Ten začal v roce 1782 budovat velký knihovnický sál, dnešní filozofický sál, který je dvěma chodbami spojen s původním knihovnickým sálem, dnes zvaným teologický sál (Čermák 1877).

pro Museum		pro přír.	
		1	
Galena	25 kusů, 24 kusů	Selenit	16
		2.	
Kvartec	2 kusy	Kvartec	11
Asbest	1 kus	Asbest	3
		3.	
Galena	8 kusů, 24 kusů	Galena	24 kusů
As.	4 kusů		
As.	2 kusů		
As.	1 kus		
As.	1 kus		
As.	1 kus		
As.	1 kus		

Obr. 2. Titulní strana a ukázka textu soupisu **Seznam nerostů sbírky strahovské (ANM RNM – PM1, karton č. 6).**

Seznam
nerostů panu Dr. Vrbovi
odprodávajících
ze sbírky prodávající

71 x 50
 422

I. Pro p. Dr. Vrbu

176	Granat	Requart	4 1/2	1/2	709	fland	England	1/2	
12	Opal	Schlag	1/2	1/2	701	Opal	Cher	1/2	
16	Opal	Magay	1/2	1/2	620	6 3/4	Blakoppl	Kyghon	1/2
485	Opal	Magay	1/2	1/2	729	Opal	Schrein	1/2	
487	Opal	Kapitel	1/2	1/2	610	Malachit	mal	1/2	
406	Kupel	Dr. Alu	1/2	1/2	620	6	Wachst	Pol.	1/2
403	Kupel	Dr. Alu	1/2	1/2	732	Opal	Amal	1/2	
396	Opal	Dr. Alu	1/2	1/2	610	Opal	Dr. Alu	1/2	
581	Opal	Dr. Alu	1/2	1/2	1000	Opal	Dr. Alu	1/2	
13	Opal	Dr. Alu	1/2	1/2	1000	Opal	Dr. Alu	1/2	
73	Opal	Dr. Alu	1/2	1/2	1000	Opal	Dr. Alu	1/2	
589	Opal	Dr. Alu	1/2	1/2	1000	Opal	Dr. Alu	1/2	
465	Opal	Dr. Alu	1/2	1/2	1000	Opal	Dr. Alu	1/2	
14	Opal	Dr. Alu	1/2	1/2	1000	Opal	Dr. Alu	1/2	
12	Opal	Dr. Alu	1/2	1/2	1000	Opal	Dr. Alu	1/2	
481	Opal	Dr. Alu	1/2	1/2	1000	Opal	Dr. Alu	1/2	
533	Opal	Dr. Alu	1/2	1/2	1000	Opal	Dr. Alu	1/2	

Z Zaidlerovy sbírky
nerostů
museum zakoupené
odprodáno
Dr. Vrbovi.

Vrbu

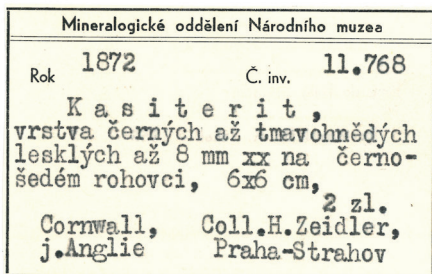
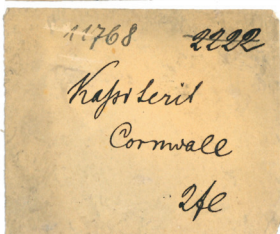
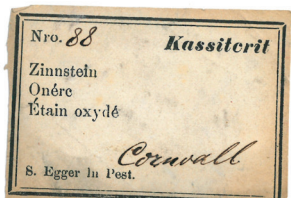
Obr. 3. Ukázky z dokumentu *Seznam nerostů panu Dr. Vrbovi odprodávajících ze sbírky prodávající, zadní strana: Z Zaidlerovy sbírky nerostů museum zakoupené odprodáno Dr. Vrbovi* (ANM RNM – PM1, karton č. 6).

V Schallerově popisu Prahy z roku 1794 je i podrobný popis strahovského kláštera, včetně jeho bohaté knihovny. V té době byl součástí knihovny také mincovní kabinet, který strahovským premonstrátům věnoval nejvyšší purkrabí Českého království Bernard Ignác hrabě Martinic (*1614, †1685), vzdělanec a významný mecenáš katolické církve. Žádné další sbírky se v té době na Strahově nenacházely (Schaller 1794).

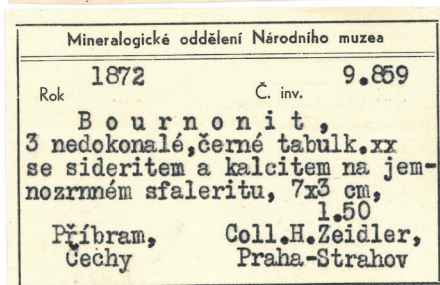
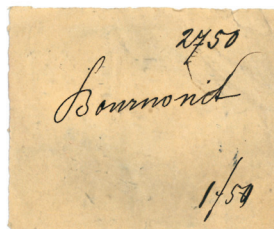
V roce 1795 zakoupil opat Mayer za 1200 zlatých pro klášter mineralogickou sbírku („*collectio lapidum rariorum*“) Josefa rytíře von Krische (též Kritsche), rady při zemských deskách a apelačním soudu království Českého, a to včetně osmi intarzovaných leštěných skříní, v nichž byla uložena (Čermák 1877). Skříně s minerály byly umístěny v jižní spojovací chodbě strahovské knihovny, kde jsou dodnes. Sběrka minerálů pak byla opatem Mayerem doplňována, byť asi spíše sporadicky a nesystematicky (Čermák 1877). V roce 1797 byl správcem sbírky jmenován řeholník Edmund Hynek (Rosche 1791–1803, Haubelt 1980). V roce 1798 zakoupil opat Mayer také zoologickou sbírku či spíše kabinet kuriozit barona Ebena, vytvořený patrně Josefem Wunibaldem Ebenem z Brunnu, který Strahovu odprodal jeho syn Karel Jan Eben z Brunnu (Kneidl 1989, Bohatý & Koloušek 2021). Rovněž tato sbírka byla umístěna v předsíni knihovnických sálů (Čermák 1877, Gregorová 2016). V rukopisu uloženém na Strahově se o tom píše: „*Tohoto roku byl od barona Ebena zakoupen kabinet přírodnin složený z kůží vzácných zvířat, ryb, mušlí, dřev, rostlin a starožitností, jakož i hracích strojku, měděných, cínových a několika stříbrných mincí*“ (Rosche 1791–1803).

V roce 1803 byly strahovské sbírky obohaceny o kazetu s šesti deskami, na nichž byly nalepeny destičky rozmanitých broušených kamenů (celkem 216 kusů). Tento soubor odkázal strahovskému klášteru guberniální rada Franz Schreckhausen († 30. 11. 1802) za závazek sloužit ve výroční den jeho smrti zádušní mši. Schreckhausenova kolekce kamenů je na Strahově uchovávána dodnes (Haubelt 1980). Obsahuje mimo jiné i ukázkou lepidolitu z Rožné, objeveného až v roce 1791, kolekce tedy musela vzniknout později. V roce 1803 zemřel správce strahovských sbírek Edmund Hynek a po něm nebyl jmenován správce nový, sbírky proto od té doby spa-

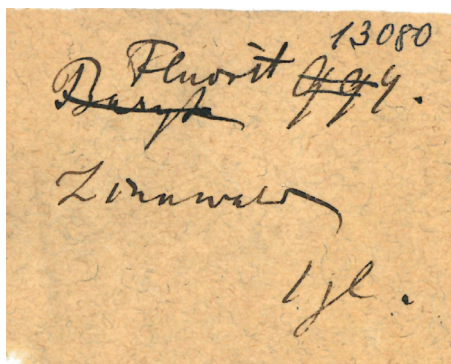
Obr. 4. Kasiterit, Cornwall, Anglie, 6 × 6 cm, NM P1N11768, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: D. Velebil.

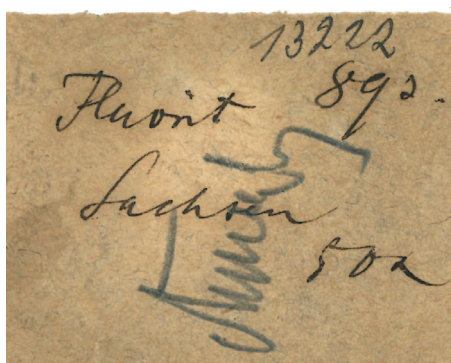
Obr. 5. Bournonit, Příbram, Čechy, 7 × 3 cm, NM P1N9859, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: D. Velebil.

daly do péče knihovníka. V roce 1807 napsal neznámý návštěvník Prahy o strahovských sbírkách toto: „Klášteř Strahov vlastní pěkné zoofyty (= hlavně mořské korály) a mořské živočichy, pozoruhodný je vycpaný mladý krokodýl, vedle mineralogické sbírky. Ta sestává pouze z výstavních kusů kovových minerálů. Nekovové nerosty (Stein-Arten) jak se zdá, sběratele příliš neinteresovaly“ (Anonym 1807). V roce 1808 či krátce poté daroval Jan Marian Mika do strahovských sbírek tři kusy meteoritu Stonařov. V té době působil Mika jako děkan a probošt v Jihlavě (Stonařov leží pár kilometrů na jih od Jihlavy), ale předtím byl na Strahově kanovníkem.

Mineralogická sbírka byla rozšiřována i za Bedendikta Pfeiffera (*1783, †1834), jenž zastával funkci opata v letech 1816–1834 (Wraný 1896). Rozrůstání sbírky již ovlivnil

Obr. 6. Fluorit, Cínovec, Čechy, 8 × 6 cm, NM P1N13080, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: D. Velebil.

Obr. 7. Fluorit, Annaberg, Německo, 8 × 6 cm, NM P1N13222, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: D. Velebil.

Obr. 8. Apatit, Horní Slavkov, Čechy,
10 × 8 cm, NM P1N4638, ex coll. J. H. Zeidler.
Foto: L. Vrtiška.

Obr. 9. Měď, Bogoslovsk, Rusko, agregát
4 × 2 cm, velikosti vzorku 7 × 7 cm, NM P1N76,
ex coll. J. H. Zeidler. Foto: D. Velebil.

i Hieronymus Zeidler, jenž ve strahovském klášteře působil od roku 1821 a o sbírku pečoval a dále ji rozšiřoval (Haidinger 1864). Největšího rozvoje se ovšem strahovská mineralogická sbírka dočkala za Zeidlerova působení coby opata (1834–1870), a to zejména do roku 1848. Na nákupy přitom Zeidler vynakládal značné peněžní sumy (Čermák 1877). Pozoruhodné je, že s Zeidlerovým nástupem do funkce opata byly na Strahově paralelně budovány dvě sbírky, jednak původní klášterní a také Zeidlerova sbírka soukromá.

Obr. 10. Fluorit, Annaberg, Německo, 11 × 8,5 cm, NM P1N1239, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: D. Velebil.

Obr. 11. Zlato, Baia Mare, Rumunsko, agregát 2,5 × 1 cm, velikost vzorku 8 × 6 cm, NM P1N118, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: D. Velebil.

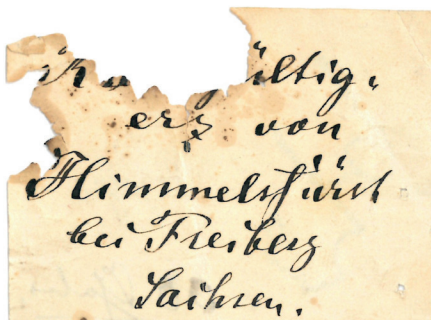
Obr. 12. Fluorit, Schneeberg, Německo, 10 × 7,5 cm, NM P1N1240, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: D. Velebil.

Obr. 13. Baryt, Cavnic, Rumunsko, 9 × 7 cm, NM P1N16407, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: V. Šrein.

Obr. 14. Pyrrhopyrit, Freiberg, Německo, 7 × 5,5 cm, NM P1N579, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: V. Šrein.

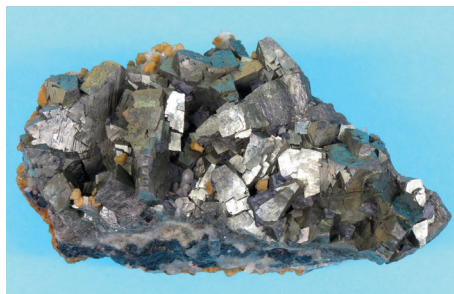

V roce 1933 začalo jednání československého státu s Kanonií premonstrátů na Strahově o získání klášterní mineralogické sbírky pro České vysoké učení technické v Praze. Jednání proběhla úspěšně a v roce 1935 byla strahovská mineralogická sbírka během čtyř dnů v 56 bednách přestěhována do sbírek mineralogického ústavu Chemicko-technologické fakulty ČVUT (nyní Ústav chemie pevných látek Vysoké školy chemicko-technologické Praha), vedené v té době profesorem Augustinem Ondřejem. Poté bylo do sbírky mineralogického ústavu zainventarizováno 2861 položek ze strahovské sbírky (Kneidl 1988, Bauer 1988).

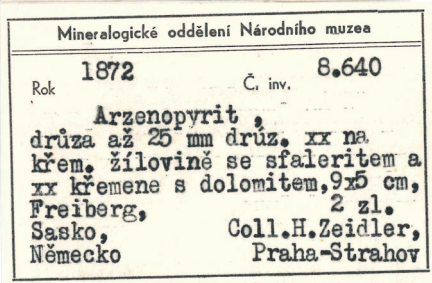
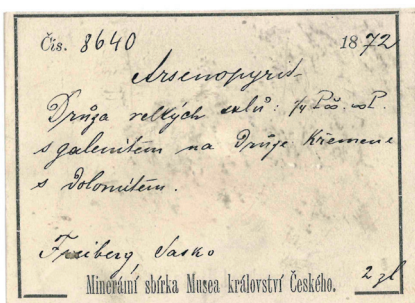
Zeidlerova soukromá sbírka

Zeidler sbíral v první řadě zkameněliny, a to především trilobity, kteří jsou pro sběratele tradičně nejatraktivnější. Zeidlerova sbírka zkamenělin přitom počtem značně převyšovala jeho sbírku mineralogickou. O sbírce zkamenělin se dozvídáme ze zprávy W. R. Weitenwebera: „Sbírka, čítající v současnosti přibližně 14.000–15.000 kusů, je umístěna v pěti velkých skříních, z nichž každá obsahuje 24–30 zásuvek. Zdá-li by se právem odborníkům právě uvedený celkový počet exemplářů přehnaně vysoký, když z Čech je známo doposud sotva 40 druhů trilobitů, pak to snad vysvětlí okolnost, vezmeme-li do úvahy, že většina druhů je ve sbírce zastoupena ve velkém množství exemplářů v nerozlišitelných vývojových stupních, více nebo méně úplných, ve větších nebo menších fragmentech tak, jak bývají obyčejně nacházeny“ (Weitenweber 1857). Zpráva přitom zachycuje stav k roku 1855 a Weitenweber uvádí, že Zeidler sbírá trilobity 18 let. Zkamenělá dřeva z Zeidlerovy paleontologické sbírky využil v roce 1845 A. J. Corda k výzkumu. Popsal podle nich dva nové druhy, a to *Psaronius intertextus* Corda z panství Milevsko a *Psaronius Zeidleri* Corda z neznámé lokality (Corda 1845).

Ke způsobu budování Zeidlerovy paleontologické sbírky je podstatné svědectví Jana Krejčího z roku 1884, týkající se v první řadě Joachima Barranda a jeho získávání výzkumného materiálu v období let 1840 až 1846:

„Barrande vycvičil s velkým nákladem celý sbor skalníků, kteříž na místech od něho ustanovených, po dlouhá léta netušené množství starých ústrojných tvorů těžili. (...) Barrande odměňoval se svým dělníkům nejenom slušnou denní mzdou, nýbrž uděloval jim i značné premie za zvláštní vzácné neb dokonale zachované exempláře skamenělin. Později ovšem, když Barrande za všechny mu přinášené skameněliny tak skvěle jako zpočátku odměny poskytovat nemohl, an pro ně již ani místa neměl, nabízeny takto na jeho útraty vytěžené otisky za jeho zády i jiným sběratelům, zejména zámožným diletantům, opatovi Zeidlerovi na Strahově a sládku Šárýmu, kteříž si tím způsobem bohaté sbírky z české Silurie založili; anoť kde králové stavějí, jak Schiller vzhledem ke Kantovi ve známém epigramu se pronáší, i vozejčkáři mají hojně výživy.“ (Krejčí 1884). Jedním z „Barrandových skalníků“ byl Josef Štáška (†1886) z Dvorců u Prahy, který „vrátiv se z vojny, zabýval se výhradně hledáním zkamenělin ve vápencích svrchního útvaru silurského v okolí Pražském, dodáváje nálezy dílem Barrandovi, hlavně však p. Šárýmu, prelátu Zeidlerovi a Museu.“ (Anonym 1886).

Obr. 15. Arsenopyrit, Freiberg, Německo, 9 × 5 cm, NM P1N8640, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: V. Šrein.

Minerály měl Zeidler rozdělené do dvou sbírek. Tak zvaná *malá sbírka* obsahovala asi 3000 kusů malého formátu velikosti 3,5 až 5 cm. Uspořádaná byla podle systému kustoda mineralogických sbírek pražského muzea, později profesora mineralogie ve Vídni F. X. M. Zippeho, potažmo jeho učitele F. Mohse.

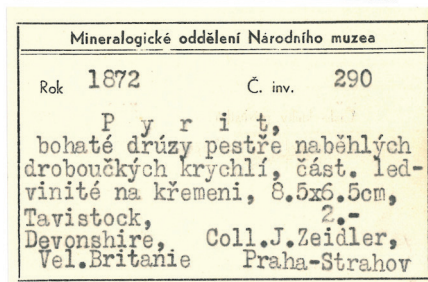
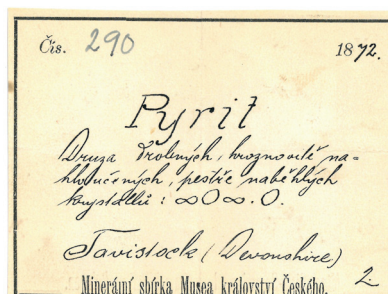

Obsahovala pouze vybrané, dokonalé a krásné exempláře, zčásti i v podobě vynikajících řad z jednotlivých nalezišť. *Velká sbírka* zahrnovala asi 7000 kusů většího formátu, jež zaplňovaly pět skříní. Také ve velké sbírce se nacházelo množství vysoce estetických exemplářů, nebyla ale uspořádána systematicky a zastoupení druhů bylo velmi nevyvážené. Mnohé druhy byly v této sbírce zastoupeny stovkami exemplářů; bylo to například více než 500 fluoritů, 800 kalcitů, 200 vzorků zlata, asi 300 vzorků telluridů zlata (nagyagitů a sylvanitu) atd., zatímco jiné, byť běžné druhy, nebyly ve velké sbírce zastoupené prakticky vůbec (Wraný 1896). Velká sbírka tedy reprezentovala spíše Zeidlerovy estetické a druhové priority, zatímco malá sbírka byla z hlediska mineralogického systému vyváženější.

Roku 1837 daroval Zeidler Vlastenskému (dnes Národnímu) muzeu limonit nalezený na zahradě strahovského kláštera (Anonym 1838), roku 1846 kus zkamenělého dřeva („...kus řídkého psarolithu, ježž nás činný aud p. praelat Hieronymus Zeidler od většého kusu v jeho vlastní zbirce uříznauti dal, kterážto práce v dílně p. architekta Krannera¹ zdarma vykonána.“, viz Palacký 1846) a v roce 1852 „řadu hippuritů z Gosavy“ (fosilie mořských měkkýšů – rudistů, srov. Anonym 1852).

Roku 1854 zakoupil Zeidler za 174 zlatých od profesora pražské techniky Franze Antona Nickerla (*1813, †1871) kus železa od Rokycan o hmotnosti 2,135 g, považovaného za železný meteorit. Meteoritický původ byl ovšem u tohoto kusu později vyvrácen a zdá se, že Nickerl i Zeidler se stali obětí promyšlené mystifikace (Štolba 1862, Frič 1863, Haidinger 1864, Štolba 1864). Podle Wraného (1896) přešel tento pseudometeorit, patrně odpad ze železáren, s Zeidlerovou sbírkou do Národního muzea, ve skutečnosti je ovšem ve sbírce Vysoké školy chemicko-technologické, kam se asi dostal se strahovskou klášterní sbírkou (Bohatý, Koloušek 2021).

Po Zeidlerově smrti roku 1870 byl opatrem strahovského kláštera krátce Josef Gustav Kolenatý (1870–1871), který kvůli ekonomickým těžkostem kláštera abdikoval již po čtyřech měsících, a po něm v letech 1871 až 1879 Vojtěch Hron (Kneidl 1989). Ten v roce 1872 prodal Zeidlerovu soukromou mineralogickou i paleontologickou sbírku Museu království Českého (dnes Národní muzeum); klášterní sbírka zůstala, alespoň prozatím, na Strahově. Hron se tím patrně snažil řešit neutěšenou finanční situaci strahovské kanonie. Čermák (1877) k tomu uvedl: „Privátní sbírku mineralogickou, kterou sobě opat Zeidler, co znalec a milovník velkým nákladem spůsobil, přepustil opat Vojtěch (Hron), jelikož klášter již krásnou sbírkou nerostů v knihovně své se honosí,

Obr. 16. Pyrit, Tavistock, Anglie, 8,5 × 6,5 cm, NM P1N290, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: D. Velebil.

1 Architekt Josef Ondřej Kranner (1801–1871).

za levnou cenu českému muzeu“ a dále, že „hospodářství klášterních statků bylo za panování Zeidlerova dosti v nepořádek uvedeno“.

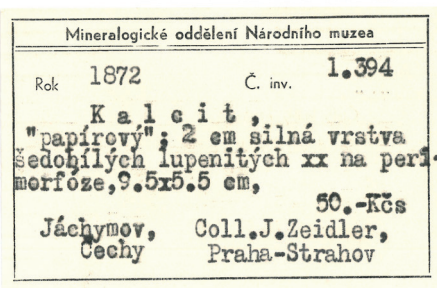
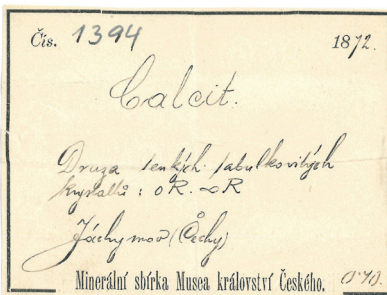
Minerály z Zeidlerovy sbírky v Národním muzeu

Zeidlerova soukromá mineralogická sbírka čítající 10 tisíc kusů minerálů byla v roce 1872 muzeem zakoupena na popud bývalého kustoda mineralogických sbírek Jana Krejčího (*1825, †1887), jenž vykonával funkci kustoda v letech 1849–1869 (Bohatý & Koloušek 2021). Ze zprávy jednatele Společnosti Musea království Českého Václava Vladivoje Tomka z roku 1872 se dozvídáme, že „v přírodovědeckém oddělení dostalo se mineralogické sbírce neobyčejného obohacení tím, že náš ústav značné a na české trilobity a nerosty bohaté sbírky po našem zeměřem údu výborovém, p. opatu Dru. Baronovi Zeidlerovi získal.“ (Tomek 1872, str. 156).

Z nejednoznačných formulací pozdějšího kustoda Karla Tučka v jeho textech o muzejní mineralogické sbírce by bylo možné usuzovat, že Zeidlerova sbírka minerálů byla zakoupena za 10 tisíc zlatých (Tuček 1966, 1978). Skutečnost je ovšem taková, že 10 tisíc zlatých byla suma zaplacená za mineralogickou i paleontologickou sbírku, konkrétně 6000 zlatých za minerály a 4000 zlatých za zkameněliny (Frič 1907). Částka 10 tisíc zlatých byla sice vysoká a pro muzeum s jeho tehdejšími ročními rozpočty na nákupy cca 200 až 300 zlatých (Bohatý & Koloušek 2021) znamenala velkou zátěž, nicméně to asi byla suma přiměřená či z pohledu muzea snad dokonce spíše výhodná. Nadto se zdá, že nebyla uhrazena ihned, ale buď s určitým časovým odstupem nebo ve splátkách. Tuček (1966) k tomu uvedl: „Značná cena požadovaná za sbírku byla uhrazena za nejvyšších možných úspor a z prodeje nepotřebných kusů.“ A o něco později dodal, že „k opatření požadované částky 10000 zl. bylo nutno odprodat všechny postradatelné nerosty, což se také stalo a nabízená cena sbírka tím uchráněna před možným prodejem do zahraničí.“ (Tuček 1978).

Konkrétnější informace podává Antonín Frič: „Prelát Zeidler k své znamenité sbírce mineralogické připojil též sbírku trilobitů, k nimž přilnul s takovou láskou, že 40–50 stejných kusů za drahé peníze kupoval (byv přitom namnoze od dělníků šízen). Když po jeho smrti zakoupilo muzeum s velkým namáháním sbírku trilobitů za 4000 zlatých (minerály za 6000), spořádal zásoby ty za mého vedení dr. Otomar Novák. Z dublet sestaveny prodejné sbírky, které po několika letech vynesly obnos, jenž za trilobity Zeidlerovy byl zaplacen. Zbývá z nich ještě jedna sbírka v původní ceně 2000 K.“ (Frič 1907).

Postradatelné zkameněliny z Zeidlerovy sbírky byly ještě v roce 1875, tedy více než dva roky po dohodnutí transakce a převzetí Zeidlerovských sbírek muzeem, nabízeny

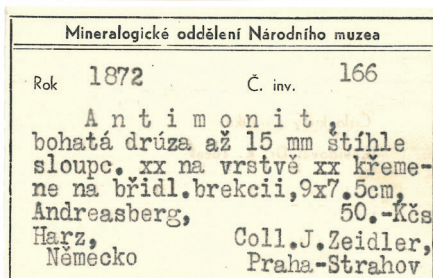
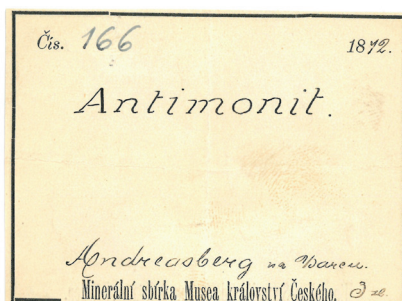
Obr. 17. Kalcit, Jáchymov, Čechy, 9,5 × 5,5 cm, NM P1N1394, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: V. Šrein.

inzerátem v časopise Vesmír: „Prodej zkamenělin útvaru silurského. – České museum v Praze nabylo koupí proslulé sbírky po zvěčnělém prelátu Zeidlerovi četných doublett zkamenělin. Z nich byly sestaveny menší sbírky, které se za následující ceny prodávají: A. Velká sbírka 100 druhů koryšů trojlaločných (Trilobita) ve 450 exemplářích, 50 druhů hlavonožců (Cephaloda), brichonožců (Gastropoda), ploutvonožců (Pteropoda) a kýlonožců (Heteropoda) 40 druhů, lastur dvojjchlopních (Bivalvae) 10 druhů, hvězdejší (Radiata) 25 druhů, rozličných zvířat 10 druhů za 2000 marek (1060 zl. r. č.) – Takovou sbírku zakoupil prof. Ziettl (sic. má být Zittel) pro museum v Mnichově. B. Sběrka prostřední 90 druhů trilobitů ve 164 exemplářích, mezi nimiž je 70 celých, pak 60 druhů hlavonožců, břichonožců, ploutvonožců, ramenonožců (Brachiopoda), graptolitů atd. za 250 marek (132.50 zl. r. č.). C. Malá sbírka 50 druhů trilobitů v 60 exempl. mezi nimiž 19 celých, pak 30 druhů jiných zkamenělin silurských za 120 marek (63.60 zl. r. č.). Žádá-li si toho kdo, zašlou se mu podrobné seznamy naznačených sbírek. Zakázky necht' se adresují na dra. Ant. Friče v českém museu v Praze.“ (Anonym 1875).

Získání Zeidlerovy mineralogické sbírky bylo pro museum beze sporu obohacením, na druhou stranu ale představovalo i zátěž. A to nejen s ohledem na vysoké pořizovací náklady, ale také v důsledku náhlého zvýšení počtu nabytých předmětů, jež bylo nutné zpracovat, tj. roztrždit a vybrané kusy popsat (zaevidovat) i zařadit do sbírky, a to vše probíhalo ve stísněných prostorách přeplněného Nostického paláce Na Příkopěch. Muzejní mineralogická sbírka čítala v době pořízení Zeidlerovy sbírky něco přes 10 tisíc kusů minerálů nashromážděných za asi 50 let existence muzea a náhle se v muzeu objevila obdobně velká sbírka Zeidlerova.

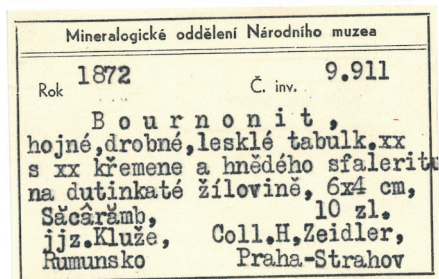
Práce s tříděním Zeidlerovy sbírky minerálů ležela na bedrech nepříliš dobře placených asistentů tehdejšího kustoda mineralogických sbírek Emanuela Bořického (*1840, †1881, kustodem 1869–1881), který se věnoval hlavně vědecké a publikační činnosti (Bohatý a kol. 2023). V prvních letech po akvizici Zeidlerovy sbírky to byla práce asistenta Františka Šafránka st. (*1847, †1905). O Zeidlerově sbírce v jednatelských zprávách Společnosti Musea království Českého nalézáme zmínky v letech 1873 až 1875: „Vřadění těchto přírostků, zvláště pak přehlížení a pořádání sbírky po p. baronovi Zeidlerovi zaměstnávalo úředníky tohoto oddělení (= kabinet mineralogický).“ (Tomek 1873); „Práce týkaly se dalšího pořádání sbírky Zeidlerovské...“ (Tomek 1874); „Sbírky nerostů byly u veliké míře obohaceny přijetím nerostů z Zeidlerovy sbírky pro museum určených“ (Tomek 1875).

Vybrané minerály z Zeidlerovy sbírky byly v Muzeu vystaveny už v roce 1874. Zprávu o tom podal Čeněk Kotal, který si v prvním patře budovy prohlédl všeobecnou (systema-

Obr. 18. Antimonit, Sankt Andreasberg, Německo, 9 × 7,5 cm, NM P1N166, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: D. Velebil.

Obr. 19. Bournonit, Sacaramb, Rumunsko, 6 × 4 cm, NM P1N9911, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: D. Velebil.

také letopočet získání kusu do sbírky. Stejně byla evidována i zmíněná sbírka Zeidlerova v r. 1872 a zisky v dalších letech.“ (Tuček 1966). Na jaře roku 1891 přestěhoval Karel Vrba mineralogickou sbírku z Nostického paláce Na Příkopěch do nové budovy na Václavském náměstí.

Pozastavme se podrobněji nad tím, jak a kam putovaly minerály, jež byly z Zeidlerovy sbírky vyrazené a určené k odprodeji. Disponujeme třemi doklady. V první řadě dokumentem uloženým v Archivu Národního muzea (RNM – PM1, karton č. 6). Jde o šestistránkový rukopis nadepsaný „Seznam nerostů panu Dr. Vrbovi odprodáných ze sbírky prodejní“. Míněn je odprodej 422 nikoliv bezvýznamných vzorků minerálů za nemalý obnos 1555 zlatých Karlu Vrbovi. Tento pramen je zajímavý zejména s ohledem na to, že prokazuje existenci jasně definovaného souboru minerálů určených muzeem k odprodeji („sbírka prodejní“). Prodávané vzorky pocházely z privátní Zeidlerovy sbírky, což jednoznačně dokládá text na poslední straně rukopisu: „Z Zeidlerovy sbírky nerostů muzeum zakoupené odprodáno Dr. Vrbovi“.

Soubor obsahoval řadu atraktivních a vysoce hodnotných ukázek minerálů, což dokládají například tyto položky: 13 vzorků ryzího stříbra (nejdražší z norského Kongsbergu za 20 zla-

tickou) sbírku minerálů a shledal v ní „mnoho nádherných a vzácných nerostů nově přibylých“ a dodává, že „mnohé z těchto nerostů byly sem již ze sbírky zvěčnělého preláta Zeidlera vřaděny“; sbírka českých minerálů pak podle Kotala (1874) čekala na přerovnění a doplnění „nerosty ze sbírky po prelátovi Zeidlerovi“ (Kotal 1874).

Nicméně konečné zpracování akvizice Zeidlerovy mineralogické sbírky proběhlo až za dalšího kustoda muzejní mineralogické sbírky Karla Vrby (*1845, †1922), který do muzea nastoupil v roce 1882. V témže roce se v jednatelské zprávě Společnosti Musea království Českého uvádí: „Sbírky mineralní. Co se prací při mineralogickém oddělení týče, započato všeobecným čištěním a novým pořádním sbírky systematické. Sbírkou Zeidlerova též čištěna, uspořádána a ku konečnému vřadění do ostatních sbírek upravena.“ (Emler 1882).

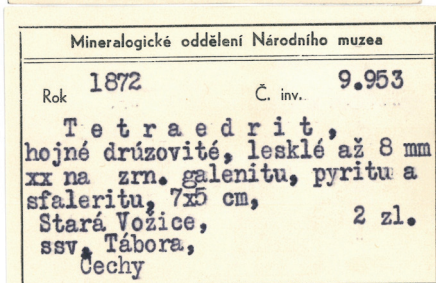
O zpracování Zeidlerovy sbírky psal později také Karel Tuček: „Tehdy byla totiž muzeem koupena velká a velmi cenná sbírka nerostů strahovského opata J. Zeidlera. Nastalo její velmi obtížné třídění a uspořádání v nepostačujících a přeplněných prostorách přikázaných mineralogické sbírce. Tyto práce trvaly Bořickému a jeho asistentům po řadu let a pokračovaly i po smrti Bořického až do let devadesátých.“ (Tuček 1978). A k evidování Zeidlerových vzorků ještě poznamenal toto: „Ve snaze po zčeštění německy psaných etiket Zippeových tehdejší asistenti mineralogických sbírek na nové etikety přepsali pouze název nerostu, inventární číslo a příslušné naleziště bez bližšího určení. Na rubu etikety byl stejný text německý, tehdy oficiálně vyžadovaný. Pouze ve výjimečných případech byl připojen

tých), 28 ukázek ryzího zlata, hlavně z dnešního Rumunska (nejdražší za 20 zlatých), 25 vzorků stříbrných rud (proustit, pyrargyrit, argentit aj.), vzácné teluridy z Rumunska (nagyagit 18 ks, sylvanit 11 ks), čtyři vzorky tetradymitu ze slovenského Župkova, osm vzorků celestinu, z toho tři ze slovenské lokality Špania Doliny atd. Souboru cenově dominují dva drahé opály ze slovenského Dubníku v ceně 60 a 50 zlatých jako dvě vůbec nejdražší položky seznamu. Jednotlivé položky jsou očíslovány nesouvislou řadou čísel od 5 do 5597. Lze předpokládat, že to jsou pracovní čísla „prodejního souboru“, tedy ne čísla původní Zeidlerovy sbírky. To znamená, že celý prodejní soubor zahrnoval nejméně 5597 položek.

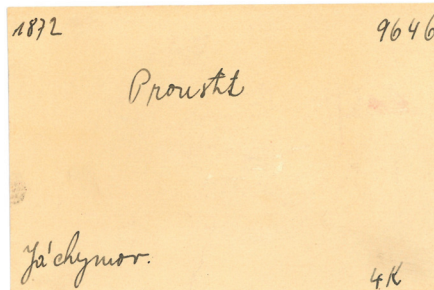
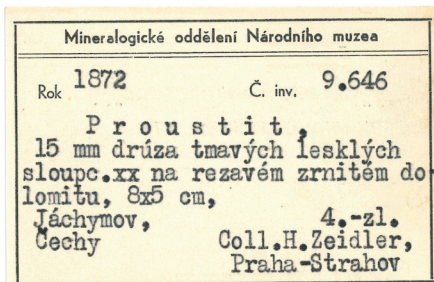
Otázkou je, proč Vrba tyto minerály kupoval, protože sám, pokud víme, minerály nesbíral a jako muzejní kustod nesměl podle muzejních stanov vlastnit sbírku. Nabízí se vysvětlení, že Vrba byl pouze prostředníkem a minerály zakoupil pro svého přítele a významného sběratele Adalberta Wraného² (Bohatý & Velebil 2019), patrně proto, že měl k muzeu blíže. Z logiky věci by vyplývalo, že transakce proběhla před Vrbovým jmenováním kustodem muzejních mineralogických sbírek (v letech 1876 až 1880 působil Vrba na univerzitě v Černivci na dnešní Ukrajině). Možnost, že Vrba minerály vybral, nacenil a v podstatě sám sobě prodal až během svého působení coby muzejní kustod, se zdá být poněkud bizarní, ale vyloučit ji nemůžeme. Každopádně podle písma nese-psal dokument (*Seznam nerostů panu dr. Vrbovi odprodaných*) Josef Klvaňa, který byl asistentem kustoda muzejních mineralogických sbírek v letech 1879 až 1882.

Druhým dokumentem týkajícím se třídění a rozprodeje minerálů z Zeidlerovy soukromé sbírky je rukopis o dvanácti stranách nade-psaný „*Seznam nerostů sbírky strahovské*“, který je rovněž uložen v Archivu Národního muzea (RNM – PM1, karton č. 6). Ze srovnání písma vyplývá, že tento seznam sepsal výše zmíněný asistent Josef Klvaňa, časově tedy spadá do let 1879 až 1882. Je to soupis části Zeidlerovy soukromé sbírky minerálů, konkrétně

Obr. 20. Freibergit, Stará Vožice, Čechy, 7 × 5 cm, NM P1N9953, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: D. Velebil.

2 Pokud tedy opravdu skončily minerály odprodané Vrbovi ve Wraného sbírce, pak by to znamenalo, že po dalších asi 20 letech se vrátily zpět do muzea. Wraný v roce 1902 zemřel a svou mineralogickou sbírku muzeu odkázal. Dnes už ovšem není možné v položkách minerálů z Wraného sbírky Zeidlerovské minerály identifikovat. Sám Wraný uvedl, že jeho sbírka minerálů obsahuje asi 4500 položek (Wraný 1896); Vrba napočítal po získání Wraného sbírky muzeem 5004 položek (Bohatý, Velebil 2019); mineralogická sbírka Národního muzea obsahuje podle současného inventáře 4829 položek minerálů z Wraného sbírky (číselný údaj byl oproti článku Bohatého a Velebila z roku 2019 o něco zpřesněn).

Obr. 21. Proustit, Jáchymov, Čechy, agregát 15 mm velký, velikosti vzorku 8 × 5 cm, NM P1N9646, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: D. Velebil.

založené sbírky české univerzity po rozdělení pražské Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou v roce 1882.³

celkem 2255 kusů. Minerály jsou v seznamu rozděleny do dvou sloupců. V prvním sloupci („pro Museum“) figuruje celkem 922 položek určených k zařazení do muzejní sbírky, zatímco ve druhém sloupci („ku prodeji“) je celkem 1333 položek vyřazených a určených k odprodeji. Z rukopisu vyplývá, že minerály byly uloženy ve třech zásuvkových skříních, snad původních Zeidlerových. Každá z těchto skříní měla 32 zásuvek, přičemž v jedné zásuvce bylo průměrně 30 až 40 vzorků.

Třetí doklad představuje Wraného kniha *Die Pflege der Mineralogie in Böhmen* se dozvídáme, že nemalé množství minerálů z Zeidlerovy privátní mineralogické sbírky putovalo z Národního muzea do sbírky Pražské německé univerzity. O sbírce Německé univerzity totiž Wraný (1896) mimo jiné napsal: „největší nárůst byl nákupem větší sady duplikátů ze slavné sbírky, jež zůstala po opatu Zeidlerovi.“ Stalo se tak v době, kdy sbírku Německé univerzity spravoval Victor von Zepharovich (Wraný 1896). Po zrušení Německé univerzity v roce 1945 připadla část její mineralogické sbírky Národnímu muzeu a některé Zeidlerovské vzorky se tak vrátily zpět do muzea. Dokladem snad může být vzorek ve sbírce Národního muzea s inventárním číslem P1N110451 (křemen, Stříbro, Čechy), původem z Německé univerzity, se starou latinsky psanou etiketou, na níž jsou kromě jiného v pravém horním rohu iniciály JZ (=Josef Zeidler?).

Můžeme jen spekulovat, zda se nějaké Zeidlerovy minerály dostaly do Vrbou nově

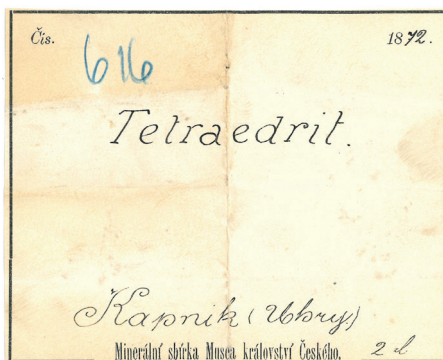
³ V roce 1882 byl Vrba jmenován profesorem nově založeného mineralogického ústavu České univerzity a stal se i kustodem mineralogických sbírek Národního muzea. To znamená, že o této chvíli budoval dvě institucionální sbírky, a to sbírku Národního muzea a sbírku České univerzity. Víme přitom, že některé akvizice rozděloval mezi tyto dvě instituce. Například v roce 1883 získal Vrba významnou sbírku minerálů hraběte J. F. A. Buquoye (1781–1851). Po Buquoyově smrti ji dědicové věnovali řediteli jeho panství Röslerovi, od něhož ji Vrba koupil pro Národní muzeum a část Buquoyovy sbírky oddělil pro univerzitní sbírku (Velebil 1998). A k Vrbovu sbírkotvornému působení ještě následující poznámka: Vrbovo správcovství muzejní mineralogické sbírky bylo dobou jejího velkého rozkvětu. Za jeho působení bylo zakoupeno množství výrazných ukázek zahraničních minerálů, často vzácnějších druhů, což se v důsledku odrazilo i ve vysoké a všeobecně oceňované kvalitě výstavních exemplářů minerálů v expozici vybudované Vrbou v muzejní budově na Václavském náměstí v roce 1892. Tuček (1978)

Tolik tedy víme z pramenů o historii Zeidlerovy mineralogické sbírky a jejím získání Národním muzeem. V dnešní mineralogické sbírce se nachází celkem 1214 položek minerálů s jasně identifikovaným původem od Zeidlera. Dalších 87 položek původem od Zeidlera se pravděpodobně skrývá mezi cca 6400 položkami, u nichž není v současném inventáři uveden žádný původce. Je to 87 minerálů s vročením 1872, odpovídajícím roku akvizice Zeidlerovy sbírky. Jsou to z větší části rudní minerály, které, jak se zdá, Zeidler preferoval: 4 × arsen (Příbram), 1 × zlato (California, USA), 12 × sfalerit (Ratibořské Hory, Stará Vožice, Příbram, Banská Štiavnica, Rumunsko aj.), 3 × alabandin (Săcăcarâmb, Rumunsko), 16 × galenit (Ratibořské Hory, Příbram aj.), 11 × argentit (Ratibořské Hory, Příbram, Banská Štiavnica aj.), 1 × nagyagit (Săcăcarâmb, Rumunsko), 11 × chalkopyrit (Horní Slavkov, Stará Vožice, Rumunsko aj.), 5 × sternbergit (Jáchymov, inv. č. P1N9512 – 9516), 12 × tetraedrit (Cavnic, Stará Vožice, Příbram aj.). Mezi „anonymními“ položkami mohou být i další vzorky od Zeidlera, nicméně drtivá většina ze 6400 vzorků bez uvedení původce jsou staré akvizice z doby před rokem 1850, tzn. že od Zeidlera zcela jistě nepocházejí.

Na tomto místě je třeba stručně vysvětlit, jak se vyvíjel inventář mineralogické sbírky Národního muzea. První inventář založil v letech 1833 až 1835 Franz Xaver Zippe; šlo spíše o stručný soupis sbírky, nicméně každému minerálu bylo přiděleno inventární číslo. Již v počátku existence Vlastenského (Národního) muzea byly peníze potřebné na doplnění mineralogického systému a doplnění regionální české sbírky získávány odprodejem přebytečných vzorků a stejným způsobem se opakovaně postupovalo i v pozdějších dobách. Systematická sbírka a tzv. česká sbírka byly vedeny pod samostatnými číselnými řadami, tzn. že vlastně šlo o inventáře dva (Tuček 1949). V Zippeho inventáři (číselné řadě) pokračovali kustodi Jan Krejčí, Emanuel Bořický a Karel Vrba. Po roce 1897 Karel Vrba postupně sloučil českou sbírku se sbírkou systematickou (Tuček 1978).

V roce 1922 nastoupila po Vrbovi na místo vedoucí mineralogicko-petrografického oddělení Ludmila Slavíková, která zjistila, že fyzický stav sbírky neodpovídá inventáři, protože

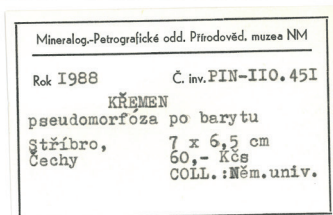
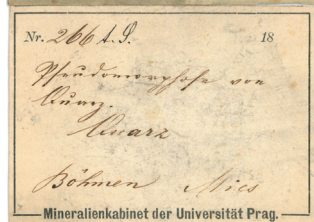
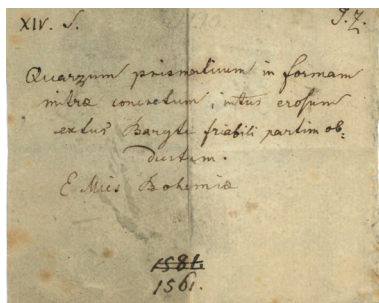
k Vrbovi poznamenal: „Přirůstky sbírek po celou dobu Vrbova působení v muzeu byly ve stavu utěšeného růstu co do počtu i kvality. Zvláště význačný je pozoruhodný počet výstavních ukázek nerostů získaných koupěmi. (...) Koupěmi bylo získáno množství dokladového materiálu, zejména ukázek estetických, které měl Vrba ve zvláštní oblibě. Uvážíme-li, že muzejní společnost trpěla chronickým nedostatkem hmotných prostředků určených na nákup sbírkového materiálu, záleželo nesmírně mnoho na obratnosti kustoda, aby mohl potřebné doplňky opatřit.“

Mineralogické oddělení Národního muzea	
Rok	1872
Č. inv.	616
Tetraedrit, vrstva s drúzami drobných lesklých ocel. šedých xx s pyritem na sfaleritu, 11x9 cm, 100.-Kčs	
Capnic, ssv. Klůže, Rumunsko	
Coll. J. Zeidler, Praha-Strahov	

Obr. 22. Tetraedrit, Cavnic, Rumunsko, 11 × 9 cm, NM P1N616, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: D. Velebil.

Obr. 23. Křemen, Stříbro, Čechy, 7 × 6,5 cm, NM P1N110451, ex coll. Německá univerzita, (ex J. H. Zeidler?). Foto: D. Velebil.

v minulosti docházelo ve sbírce ke značným pohybům a také se nepodařilo zařadit do systematického inventáře všechny minerály původně z české sbírky a podle vlastních slov Ludmily Slavíkové se ve sbírce „nebylo možno již vyznat“ (Tuček 1966). Slavíková byla proto nucena založit inventář nový, tj. celou sbírku přečíslovat počínaje číslem 1. Starý a nový inventář byly paralelně vedeny do roku 1935, kdy byl starý inventář definitivně opuštěn a další kurátoři již pokračovali v inventáři novém, dodnes platném. Slavíková nicméně v novém inventáři neuváděla původce minerálů a je pravda, že zdaleka ne vždy byl takový údaj k dispozici. To se snažil víceméně úspěšně napravit Karel Tuček v letech 1960 až 1973. Ten doplňoval chybějící údaje na nově pořizované etikety minerálů; původce vzorků zjišťoval ze starých etiket a ze starého inventáře (Tuček 1966).

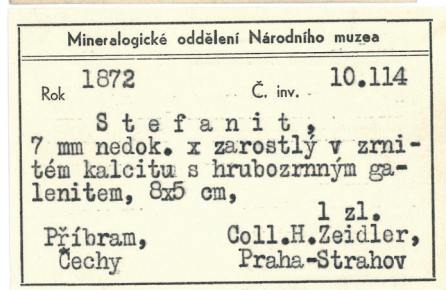
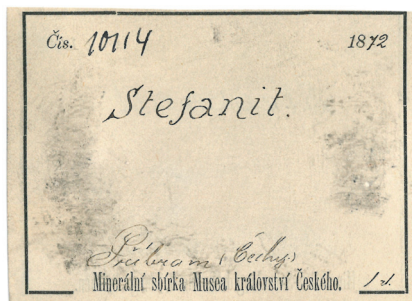
V letech 2004 až 2008 byl kurátorem Daliborem Velebilem celý inventář mineralogické sbírky převeden do elektronické podoby, a to podle lístkové kartotéky sbírky a podle inventárních knih. Některé chybějící údaje, včetně původců, pak byly Velebilem doplňovány do elektronického inventáře ještě v letech 2008 až 2024, a to dle Tučkem zhotovených etiket. Elektronický inventář je dnes hlavním nástrojem při práci se sbírkou a byl jím i při zjišťování údajů o minerálech původem od Zeidlera (Tuček 1949, 1966, 1978, Velebil 2022). V elektronickém inventáři jsou uvedena i čísla starého inventáře, pokud se je Tučkovi podařilo dohledat.

Jelikož víme, že v původní stálé expozici založené Karlem Urbou, jež byla na svém místě až do roku 2011, bylo ve třech výstavních sálech vystaveno asi 6800 minerálů a víme, že Slavíková tvořila nový inventář od čísla jedna tak, že nejprve zapsala všechny minerály vystavené ve vitrínách, můžeme říct, že ve staré expozici bylo za Slavíkové vystaveno celkem asi 120 Zeidlerovských vzorků minerálů s inventárním číslem nového inventáře v rozmezí 1–6800 (po založení nového inventáře bylo ve vitrínách postupně nahrazeno asi 800 vzorků z celkových 6800 jinými, což se dělo nárazově od dob Slavíkové až do 80. let 20. stol.).

Pokud se podrobněji zaměříme na strukturu Zeidlerovského souboru 1214 minerálů, zjišťujeme, že jsou to vzorky poměrně jednotného formátu okolo 9 × 6 cm. Zcela převládají vzorky z Čech (457 kusů), z Moravy je pouze 16 ukázek, dalšími hojněji zastoupenými zeměmi jsou Německo (198), Rumunsko (162) a Itálie (105), následují Slovensko (46), Rakousko (45), Rusko (36), Anglie (35), Norsko (21), USA (20), Švýcarsko (12), Finsko (7), Francie (7), Polsko (7), Kanada (6), Švédsko (5), Brazílie (5), Chile (4), Skotsko (4), Island (3), Grónsko (3), Faerské ostrovy (2), Belgie (1), Irsko (1), Mexiko (1) a Turecko (1).

Nejhojněji zastoupeným druhem je baryt (101) a po něm následují fluorit (72), kalcit (65), dolomit (45), křemen (40), pyrgaryrit (35), antimonit (32), cerusit (28), galenit (24),

Obr. 24. Stefanit, Příbram, 8 × 5 cm, NM P1N10114, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: D. Velebil.

Stefanit z Zeidlerovy sbírky vlastnil profesor Polytechnického institutu ve Vídni Joseph Johann Pohl (*1825, †1900), a to konkrétně meteority Loket (87,9 g), Tábor (66,4 g), Lysá (307 g) a Broumov (Wraný 1896).

Závěr

Josef Hieronymus Zeidler vybudoval rozsáhlou soukromou sbírku asi 10 tisíc minerálů z celého světa, v níž patrně převažovaly minerály české. Minerály Zeidler neshbíral v terénu, ale nakupoval je od obchodníků, a protože zřejmě netrpěl nedostatkem peněz a ani jich nelitoval, byla to sbírka spíše exkluzivnějších vzorků, esteticky výrazných a druhově i méně běžných. Sběrka to byla velmi významná a všeobecně známá, takže o ni projevil zájem Museum království Českého, dnešní Národní muzeum, které ji v roce 1872, nedlouho po Zeidlerově smrti, také získalo.

Peníze na zaplacení sbírky si muzeum obstarávalo odprodejem méně důležitých ukázek minerálů, jak z Zeidlerovy sbírky, tak nejspíše i ze sbírky muzejní. Odprodej přebytečných minerálů byla v 19. století běžnou a zcela logickou praxí. Zřizovatelem muzea byla soukromá společnost, jež získávala peníze na provoz muzea od svých členů a na nákup nových předmě-

bournonit (23), pyromorfit (23), apatit (20), aragonit (19), rhodochrosit (18), pyrit (17), stefanit (16), analcim (16), beryl (16), malachit (16), proustit (15), siderit (15), apofylit (15), opál (13) hematit (12), měď (12), scheelit (12), stříbro (11), ze vzácnějších druhů ještě uvedmě nagyagit (2).

Pokud jde o konkrétní lokality, jsou nejnhojněji zastoupené Příbram, Čechy (152), Jáchymov, Čechy (48), Cavnic, Rumunsko (41), Stříbro, Čechy (38), Freiberg, Německo (38), Horní Slavkov, Čechy (35), Baia Sprie, Rumunsko (33), Banská Štiavnica, Slovensko (31), Ratibořské Hory, Čechy (27), Sáččarâmb, Rumunsko (27), Jedová hora, Čechy (23), Sankt Andreasberg, Německo (22), Cínovec, Čechy (19), Vesuv, Itálie (19), Schneeberg, Německo (17), Val di Fassa, Itálie (16), Stollberg, Německo (14), Ústí nad Labem – Mariánská skála, Čechy (14), Moldova, Rumunsko (12).

Ještě uvedme, že také muzejní sbírka meteoritů obsahuje kusy původem z Zeidlerovy privátní sbírky, získané spolu s minerály v roce 1872. Jsou to meteority Mooresfort (0,44 g), Magura (368 g), Broumov (255 g) a Knyahinya (542 g); posledně jmenovaný byl Zeidlerem zakoupen u firmy S. Egger v Pešti za 40 zlatých. Ve sbírce Národního muzea je také meteorit Ruff's Mountain (58 g), získaný v roce 1897 výměnou s Dvorním muzeem ve Vídni, který ovšem pochází původně také z Zeidlerovy sbírky, takže je vidět, že cesty kamenů z Zeidlerovy sbírky byly opravdu spleť. Další meteori-

Obr. 25. Wavellit, Langenstriegis, Německo, 9 × 5 cm, NM P1N19003, ex coll. J. H. Zeidler. Foto: D. Velebil.

tů byl peněz vždy nedostatek, takže nebýt takového postupu, tak by dnes v muzejní sbírce žádné Zeidlerovy minerály. Muzeum bylo postupně stále více dotováno státem, ale k jeho definitivnímu zestátnění došlo až v roce 1949.

Nejméně 1300 (prokazatelně 1214) ukázek z Zeidlerovy privátní mineralogické sbírky, je dnes součástí mineralogické sbírky Národního muzea. Je ale velmi pravděpodobné, že se v ní nacházejí i další zeidlerovské minerály. Celkem 63 ukázek minerálů z Zeidlerovy sbírky bylo

vybráno do nové stálé expozice Národního muzea otevřené v roce 2020 (Vrtiška a kol. 2022); vystaveno je také dalších šest vzorků s vročením 1872 pocházejících velmi pravděpodobně od Zeidlera. O těchto celkem 69 ukázkách můžeme prohlásit, že v rámci svého druhu jsou to vzorky prvotřídní kvality, a patří mezi to nejlepší, co muzejní mineralogická sbírka uchovává.

Poděkování

Tato práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury ČR v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2024–2028/15.1.a, 00023272). Velký dík patří paní Mileně Běličové, archivářce Národního muzea, jako vždy velmi vstřícné a ochotné, jež v archivu NM vyhledala a ofořila výše uvedené rukopisy. Děkujeme také Adéle Jůnové Mackové a Františku Vackovi za příznivé recenze a podnětné připomínky.

Literatura

- Anonym, 1807: Ueber den Zustand der Naturalien-cabinette Prags. Brief eines Reisenden an seinen Freund. – *Neue Annalen der Literatur des österreichischen Kaiserthumes (Intelligenzblatt der Annalen der Literatur...)*, December: 259–263.
- Anonym, 1836: Zpráva o Českém Museum. (W dubnu, mági a čerwnu 1836). – *Časopis Českého Museum* 10: 228.
- Anonym, 1838: Zpráva o českém Museum (W zářj, řjgnu a prosinci 1837). – *Časopis Českého Museum* 12, 1: 132–138.
- Anonym, 1852: Zpráva o českém Museum. Od 1. Prosince 1851 až do konce Února 1852. – *Časopis Českého Museum* 26, 1: 177–193.
- Anonym, 1875: Prodej zkameněln útvaru silurského. – *Vesmír* 4, 15: 180.
- Anonym, 1886: Josef Štáška. – *Vesmír* 15, 17: 203.
- Čorda A. J., 1845: Beiträge zur Flora der Vorwelt. – Prag.
- Čermák D. K., 1877: Premonstráti v Čechách a na Moravě. – Praha (Nákladem kanonie Strahovské): 1–574.
- Bauer J., 1988: Mineralogické sbírky Vysoké školy chemicko-technologické v Praze. – *Sborník Vysoké školy chemicko-technologické v Praze, G 23 – Mineralogie (Praha)*: 5–119.
- Bohatý M. & Koloušek D., 2021: Mineralogická sbírka VŠCHT v Praze, její počátky, budování a souvislost s tzv. strahovskou sbírkou z Královské kanonie premonstrátů na Strahově

- v Praze. – MS, Seminář k uctění 100. výročí narození prof. Ing. Jaroslava Bauera, CSc. (7. 10. 2021 Strahovský klášter), nepublikováno.
- Bohatý M. & Velebil D., 2019: Med. Dr. Adalbert Wraný (1836–1902) – lékař, sběratel minerálů a mecenáš Národního muzea v Praze. – *Journal of the National Museum (Prague), Natural History Series* 188: 95–146.
- Bohatý M., Velebil D. & Vacek F., 2023: Emanuel Bořický – petrograf, mineralog a kustod Musea království Českého. – *Journal of the National Museum (Prague), Natural History Series*: 192: 43–90.
- Emler J., 1882: Přednešení jednatele ve valném shromáždění společnosti Musea král. Českého dne 1. července 1882. – *Časopis Musea království Českého* 56, 2: 325–352.
- Frič A., 1863: České povětrně. – *Živa (Praha)* 11, 3: 285–288.
- Frič A., 1907: Sběratelé silurských zkamenělin v Čechách. – *Vesmír* 36, 8: 113–114.
- Gregorová R., 2016: Draci, hydry, bazilišci. Démoni z přístavních doků. – *Vesmír* 95, 12: 714–717.
- Haidinger W., 1864: Drei Fund – Eisen, von Rokitzan, Gross-Cotta und Kremnitz. – *Sitzungsberichte der mathem.-naturwiss. Classe der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften* 49, 2: 480–489.
- Haubelt J., 1980: Vznik přírodovědeckých sbírek u premonstrátů v Praze na Strahově. – *Dějiny vědy a techniky (Praha)* 13:77–85.
- Kneidl P., 1989: Počátky sběratelství a strahovský kabinet kuriozit. – *Praha (Památník národního písemnictví v Praze)*: 1–79.
- Kotal Č., 1874: Z procházky po sbírkách přírodních českého musea. – *Vesmír* 3, 15: 177–178.
- Krejčí J., 1884: Joachim Barrande. – *Časopis Musea království Českého* 58: 385–404.
- Palacký F., 1846: Jednání Společnosti vlastenského Museum we všeobecném shromáždění dne 16. Dubna 1846. – *Časopis Českého Museum* 20, 5: 673–688.
- Presl J. S., 1837: Nerostopis čili mineralogia, rukověť saustawná k poučenj vlastnjmu. – *W Praze Jan Spurný*, 1–627.
- Rieger F. L., Malý J. (red.), 1873: *Slovník naučný*, 10, 308 (heslo Zeidler Jeroným). – Praha.
- Rosche U. L., 1791–1803: *Annales Strahovienses 1791–1803. Descripti a P. Urbano Leopoldo Rosche, Ord. Praem. Canon. Sioneo et Secretario Ablatiali*. – MS, Strahovská knihovna PNP Praha, rkp. sg. DJ IV 5 (roky 1797 a 1798).
- Schaller J., 1794: Beschreibung der königlichen Haupt und Residenzstadt Prag, 1. Bd. – *Prag*, 1–294.
- Štolba F., 1862: Analyse eines Meteoreisens von Rokycan. – *Lotos. Zeitschrift für Naturwissenschaften (Prag)* 12: 244.
- Štolba F., 1864: Ueber den Meteoriten von Rokycan. – *Lotos. Zeitschrift für Naturwissenschaften (Prag)* 14: 163–167.
- Tomek V. V., 1872: Přednešení jednatele ve valném shromáždění společnosti Musea království Českého dne 21. května 1872. – *Časopis Musea království Českého* 46, 2: 143–164.
- Tomek V. V., 1873: Přednešení jednatele ve valném shromáždění společnosti Musea království Českého dne 31. října 1873. – *Časopis Musea království Českého* 47, 4: 355–381.
- Tomek V. V., 1874: Přednešení jednatele ve valném shromáždění společnosti Musea království Českého dne 15. května 1874. – *Časopis Musea království Českého* 48, 2–3: 236–258.
- Tomek V. V., 1875: Přednešení jednatele ve valném shromáždění společnosti Musea království Českého dne 20. května 1875. – *Časopis Musea království Českého* 49, 3: 231–254.
- Tuček K., 1949: Mineralogické sbírky. – In: *Národní museum 1818–1948*: 1–80.
- Tuček K., 1966: Nová evidence a rekatalogizace mineralogické sbírky Národního muzea. – *Časopis Národního muzea, řada přírodovědná* 135, 3: 121–129.
- Tuček K., 1978: Kapitoly z dějin mineralogicko-petrografického oddělení Národního muzea v Praze. – *Časopis Národního muzea v Praze, řada přírodovědná* 147, 1–4: 1–148.
- Velebil D., 1998: Historie mineralogické sbírky katedry mineralogie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. – *Minerál* 6, 6: 460–465.

- Velebil D., 2022: Mineralogická sbírka Národního muzea – historie a současnost. – *Minerál* 30, 2: 100–135.
- Vrtiška L., Velebil D. & Sejkora J., 2022: Sál minerálů Národního muzea – historická expozice v novém pojetí. – *Minerál* 30, 2: 136–151.
- Weitenweber W. R., 1857: Systematisches Verzeichniss der böhmischen Trilobiten, welche sich in der Sammlung des (pl. tit.) Herrn Landesprälaten Dr. Hier. Jos. Zeidler im k. Prämonstratenser-Stifte Strahow in Prag vorfinden. – *Lotos. Zeitschrift für Naturwissenschaften* (Prag) 7, 5–18: 42–43.
- Wraný A., 1896: Die Pflege der Mineralogie in Böhmen. – Prag (H. Dominicus): 1–421.

Summary

Josef Hieronymus Zeidler (*1790 Jihlava, †1870 Rome) was a Czech and Austrian Roman Catholic clergyman and politician. He served as the abbot of the Premonstratensian monastery in Prague at Strahov, rector of the Charles-Ferdinand University in Prague, and towards the end of his life, also as the general abbot of the Premonstratensian order. He was an active politician, a member of the Bohemian Landtag, and the Austrian Imperial Council.

At the Strahov Monastery, Zeidler developed the monastic mineral collection, founded in 1795, and from the 1830s onward, he also amassed a personal private collection of fossils and minerals. In addition to minerals, he collected coins and served as the president of the Numismatic Society in Prague. Zeidler's mineral collection contained about 10,000 specimens, and his fossil collection, primarily consisting of Czech trilobites, included about 15,000 specimens. Zeidler purchased minerals from dealers; his mineral collection predominantly featured minerals from Bohemia, but also included a significant number of minerals from around the world. He favored aesthetically high-quality minerals and ore minerals, including rare types of silver and gold ores. Zeidler acquired trilobites from professional fossil diggers trained by Joachim Barrande, who supplied specimens to his collection and subsequently to the collections of other prominent Czech collectors.

Shortly after Zeidler's death, the then abbot of the Strahov Monastery sold his fossil and mineral collection to the Museum of the Kingdom of Bohemia (now the National Museum) for 10,000 florins. Despite being a favorable price for the museum, the amount was still substantial, requiring the sale of less needed mineral and fossil specimens to cover the cost. The high number of specimens also posed a significant challenge for the museum staff, who continued sorting and cataloging Zeidler's minerals for many years after the acquisition. Today, the mineralogical collection of the National Museum can confidently identify 1,214 mineral specimens from Zeidler's collection and an additional 87 items very likely originating from him. Since 2020, a total of 63 specimens from Zeidler's collection have been on display in the permanent mineralogical exhibition. These are considered among the best pieces preserved in the National Museum's mineralogical collection.

PŘÍLOHA

Seznam minerálů ze sbírky Národního muzea, původem z privátní sbírky Josefa Hieronyma Zeidlera, vystavených od roku 2020, respektive 2021 ve stálých expozicích „Sál minerálů“ a „Nerostné bohatství českých zemí“ v historické budově NM. Jde o výběr esteticky výrazně nadprůměrných vzorků, který zároveň částečně ilustruje charakter původní privátní sbírky opata Josefa Hieronyma Zeidlera. Posledních šest řádků jsou vzorky pocházející pravděpodobně od Zeidlera s vročením 1872.

inv. číslo	minerál	lokalita	stát	velikost vzorku
253	nikelín	Sangerhausen	Německo	8 × 6 cm
255	nikelín	Schladming	Rakousko	9 × 6,5 cm
259	nikelín	Jáchymov	Čechy	9 × 6,5 cm
290	pyrit	Tavistock	Anglie	8,5 × 6,5 cm
320	skutterudit	Jáchymov	Čechy	10 × 6 cm
322	skutterudit	Jáchymov	Čechy	11 × 7cm
501	nagyagit	Săcăcarâmb	Rumunsko	9 × 7 cm
506	nagyagit	Săcăcarâmb	Rumunsko	9 × 5,5 cm
579	pyrargyrit	Freiberg – důl Himmelsfürst	Německo	7 × 5,5 cm
580	pyrargyrit	Zacatecas – důl Galega	Mexiko	4–3,5 cm
614	tetraedrit	Cavnic	Rumunsko	10 × 8cm
626	tetraedrit	Liskeard	Anglie	6,5 × 4,5 cm
891	rutil	Sausalpe	Rakousko	9 × 6 cm
892	rutil	Val di Vizze (Pfitsch)	Itálie	10 × 7 cm
1230	fluorit	Stollberg	Německo	6,5 × 6 cm
1231	fluorit	Stollberg	Německo	11 × 8 cm
1238	fluorit	Freiberg	Německo	11 × 8 cm
1239	fluorit	Annaberg	Německo	11 × 8,5 cm
1240	fluorit	Schneeberg	Německo	10 × 7,5 cm
1242	fluorit	Gersdorf	Německo	10 × 8 cm
1248	fluorit	Gersdorf	Německo	11 × 7,5 cm
1272	fluorit	Bolstsburn Mine	Anglie	10 × 8 cm
1334	kalcit	Sasca Montana	Rumunsko	11 × 8,5 cm
1376	kalcit	Praha – Braník	Čechy	11 × 7,5 cm
1394	kalcit	Jáchymov	Čechy	9,5 × 5,5 cm
1414	kalcit	Banská Štiavnica	Slovensko	7,5 × 6 cm
1568	siderit	Neudorf	Německo	10 × 7 cm
1582	siderit	Stollberg	Německo	9 × 6 cm
1768	wad	Hüttenberg	Německo	9 × 6 cm
1769	kryptomelan	Schneeberg	Německo	10 × 7 cm
4638	apatit	Horní Slavkov	Čechy	10 × 8 cm
4850	stefanit	Jáchymov	Čechy	7 × 5 cm
5059	anglesit	Stříbro	Čechy	9,5 × 5,5 cm
5148	stefanit	Řemíčov	Čechy	6 × 4 cm
8640	arsenopyrit	Freiberg	Německo	9 × 5 cm

9626	plagionit	Wolfsberg	Německo	6 × 6 cm
9646	proustit	Jáchymov	Čechy	8 × 5 cm
9680	proustit	Jáchymov	Čechy	9 × 6 cm
9768	pyrargyrit	Příbram	Čechy	7 × 5 cm
9915	bournonit	Schönborn	Německo	5,5 × 4 cm
10102	stefanit	Příbram	Čechy	6 × 4 cm
10106	stefanit	Příbram	Čechy	8 × 5 cm
10147	stefanit	Freiberg	Německo	6 × 3,5 cm
10308	křemen – ametyst	Banská Štiavnica	Slovensko	14 × 4 cm
10689	křemen	Stříbro	Čechy	10 × 7 cm
13071	fluorit	Cínovec	Čechy	7 × 4 cm
13080	fluorit	Cínovec	Čechy	8 × 6 cm
13215	fluorit	Gersdorf	Německo	9 × 6 cm
13223	fluorit	Marienberg	Německo	8 × 5 cm
13251	fluorit	Stollberg	Německo	9 × 5 cm
14066	kalcit	Cavnic	Rumunsko	9 × 7 cm
14861	siderit	Neudorf	Německo	8 × 6 cm
15310	cerusit	Kladruby	Čechy	8 × 5 cm
16237	baryt	Jedová hora	Čechy	10 × 6 cm
16407	baryt	Cavnic	Rumunsko	9 × 7 cm
16491	baryt	Marienberg	Německo	8 × 6 cm
17943	apatit	Horní Slavkov	Čechy	6 × 4 cm
18341	pyromorfit	Kladruby	Čechy	6 × 6 cm
18396	pyromorfit	Zschopau	Německo	8 × 3 cm
19003	wavellit	Langenstriegis	Německo	9 × 5 cm
19162	torbernit	Horní Slavkov	Čechy	8 × 6 cm
21360	chrysotil	Hrubšice	Morava	8 × 5 cm
24209	chabazit	Val di Fassa	Itálie	9 × 6 cm
7777	sfalerit	Stará Vožice	Čechy	8 × 6 cm
8697	galenit	Ratibořice	Čechy	6 × 3,5 cm
9953	freibergit	Stará Vožice	Čechy	7 × 5 cm
9994	tetraedrit	Banská Štiavnica	Slovensko	7 × 6 cm
10039	tetraedrit	Clausthal	Německo	7 × 6 cm
10041	tetraedrit	Clausthal	Německo	7 × 6 cm